

Організаційно-методичні підходи до побудови навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки футболістів: порівняльний аналіз

Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї пролеми. Актуальність та значущість побудови ефективної системи підготовки спортивного резерву у футболі не викликає сумнівів та перманентно підтверджується провідними фахівцями в галузі футболу [1; 2; 4; 5]. Водночас, незважаючи на певні позитивні здобутки українського футболу за останні 10–15 років, слід констатувати, що загалом система підготовки юних футболістів залишається малоефективною [3]. Так, зокрема, попри значні фінансові ресурси та наявність великої кількості футбольних шкіл й академій при вітчизняних футбольних клубах, конкурентоспроможність українських футболістів і на внутрішній, і на міжнародній арені залишається незадовільною. Більше того, оцінюючи якісний бік процесу підготовки юних футболістів в Україні за таким критерієм, як попит на перспективних гравців у провідних командах України та Європи, можна також зробити висновок про недостатній рівень кваліфікації наших футболістів не тільки порівняно з представниками визнаних футбольних країн Європи (Німеччина, Франція, Іспанія, Нідерланди), а й із такими країнами, як Хорватія, Сербія, Бельгія, Швейцарія. Останні, значно поступаючись Україні насамперед за кількістю населення та фінансовими можливостями в більшості футбольних клубів, мають перевагу в ефективності функціонування системи підготовки спортивного резерву. Серед іншого про це свідчать кількість представників зазначених країн у провідних європейських чемпіонатах та результати національних збірних команд (станом на початок 2014 р. лише Сербія з указаних збірних команд перебувала нижче України в офіційному рейтингу ФІФА) [12].

Отже, незважаючи на досить сприятливі загальні умови (насамперед популярність футболу та, відповідно, значна кількість дітей, задіяних у системі ДЮСШ та в масовому футболі), для побудови якісного процесу підготовки юних футболістів в Україні актуальним залишається питання розробки й реалізації шляхів удосконалення вітчизняної системи дитячо-юнацького футболу.

Дослідження проводили відповідно до Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 р.р. Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту за темою 2.3 «Науково-методичні засади вдосконалення системи підготовки спортсменів у футболі з урахуванням особливостей змагальної діяльності» (номер держреєстрації – 0111U001722).

Завдання дослідження – здійснити порівняльний аналіз організаційно-методичних підходів до побудови навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки футболістів в Нідерландах із позиції їх використання в дитячо-юнацькому футболі України.

Методи дослідження: аналіз спеціальної літератури, аналіз навчальних програм, системний аналіз, метод педагогічного спостереження, метод порівняння й зіставлення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз публікацій та педагогічні спостереження дали змогу окреслити низку проблем, пов'язаних між собою тісними причинно-наслідковими зв'язками. Вони значною мірою характеризують сучасний стан дитячо-юнацького футболу в Україні взагалі й на етапі початкової підготовки зокрема:

1. Низький рівень ефективності функціонування дитячо-юнацьких спортивних шкіл і академій, що відображається в малій кількості талановитої молоді, ігрові можливості яких відповідають вимогам професійного футболу в Україні та Європі.

2. Система змагань у дитячо-юнацькому футболі, яка не відповідає віковим особливостям і стратегічній меті підготовки спортивного резерву у цьому виді. Така проблема, цілком імовірно, може вважатися однією з головних, якщо не основною у вітчизняній системі багаторічної підготовки футболістів.

3. Надмірна орієнтація керівництва та, як наслідок, тренерсько-викладацького складу футбольних шкіл на поточний спортивний результат, починаючи з перших етапів навчання, а не на якість процесу навчання й підготовки креативного гравця. Слід зазначити, що спрямованість на «перемогу будь-якою ціною» характерна для діяльності більшості спортивних шкіл України, яка негативно

впливає на всі аспекти діяльності тренера: критерії оцінки перспективності юних футболістів, власне як і роботи самого тренера, дотримання певних організаційно-методичних підходів до побудови навчально-тренувального процесу, а також розуміння ролі й значення змагальної діяльності в процесі підготовки юних футболістів.

4. Низький рівень індивідуальної техніко-тактичної майстерності юних футболістів.

5. Професійний рівень тренерів, які працюють у системі дитячо-юнацького футболу. З огляду на обставини, викладені в третьому пункті, дитячий тренер, зазвичай, навіть володіючи необхідною теоретико-методичною базою знань (що також буває далеко не завжди), не використовує їх на практиці, віддаючи перевагу засобам і методам, які спрямовані на форсування тренувального процесу та забезпечення поточного спортивного результату (турнірне становище), а не на поступову, довготривалу підготовку кваліфікованої талановитої молоді для професійних і національних збірних команд різного рівня.

З огляду на основні проблеми у вітчизняному дитячо-юнацькому футболі, потрібно звернутися за досвідом підготовки молоді в інших футбольних країнах, щоб визначити способи підвищення ефективності функціонування системи багаторічної підготовки юних футболістів.

Перш ніж перейти до розгляду результатів порівняльного аналізу, слід зауважити, що вибір «голландської системи» як модельної обумовлений тим, що саме вона вже тривалий час ефективно функціонує в більшості футбольних академій Нідерландів (у тому числі в таких визначених футбольних школах, як «Аякс» (м. Амстердам) і «Фейєнорд» (м. Роттердам)), а також лягла в основу сучасних систем підготовки юних футболістів у Франції, Німеччині й Іспанії.

Перше, це вікова періодизація на досліджуваному етапі підготовки, яка прийнята в Україні та Нідерландах [6; 8]. Так, зокрема, практично аналогічному віковому проміжку (6–10 та 5–10 років) відповідає один (згідно з вітчизняною навчальною програмою) й два (за «голландською системою» підготовки) етапи підготовки (табл. 1, 2). Цей аспект, очевидно, також потребує окремого вивчення з огляду на той факт, що анатомо-фізіологічні, психологічні характеристики дітей цього віку суттєво змінюються навіть протягом одного року, не кажучи вже про 3–4 роки. Тому задля оптимізації та підвищення ефективності функціонування вітчизняної системи підготовки юних футболістів цілком доцільно розділити етап початкової підготовки на два. Це б дало змогу конкретизувати мету й завдання етапів, а також зміст навчально-тренувального процесу з урахуванням особливостей біологічного розвитку дітей.

Таблиця 1

Характеристика етапу початкової підготовки в Україні

Етап підготовки	Вік, років	Зміст
Початкова підготовка	6–10	Зміцнення здоров'я, усебічна фізична підготовка, усунення недоліків у фізичному розвитку, навчання основ техніки, індивідуальна та групова тактика.

Порівняльний аналіз навчальних програм дав підставу виявити дві принципові відмінності, які тісно пов'язані між собою: завдання та зміст навчально-тренувального процесу з дітьми цієї вікової групи.

Таблиця 2

Характеристика етапів багаторічної підготовки в Нідерландах

Етап підготовки	Вік, років	Зміст
Попередній	5–7	Т. І. С. (Technique – Техніка; Insight – Розуміння гри; Communication – Комунікація). Акцент на техніку гри. Ігри на розвиток розуміння напрямку руху, швидкості, точності.
Базових навичок	8–10	Т. І. С. Акцент на техніку та розуміння гри. Розвиток техніки та тактичного мислення через міні-ігри, які спрощують розуміння ігрової ситуації (2x2, 3x3, 4x4).

За наявності ідентичних (принаймні теоретично) і логічних стратегічних цілей, які полягають у підготовці кваліфікованих футболістів для професійних та національних команд різного рівня, спостерігається суттєва різниця у формулюванні етапних завдань, які, зрештою, й обумовлюють

спрямованість підготовки та вибір основних засобів і методів, що мають використовуватись у навчально-тренувальному процесі на тому чи іншому етапі.

Важко не помітити, що завдання, на розв'язання яких повинні орієнтуватися тренери українських спортивних шкіл, мають загальне (усебічний розвиток фізичних можливостей, засвоєння технічних прийомів) та очевидне спрямування (зміцнення здоров'я, формування стійкої зацікавленості в спортивному вдосконаленні). Така постановка завдань або ніяк не сприяє формуванню в тренера системи знань стосовно розуміння направленості навчально-тренувального процесу (у першому випадку) або, по суті, є цілком очевидною й обов'язковою його умовою, оскільки без належного рівня здоров'я та відповідної мотиваційної бази спортивна діяльність узагалі не можлива. Зазначені завдання, за винятком необхідності дотримання в процесі підготовки принципу «не нашкодити», не впливають на становлення належних організаційно-методичних засад побудови навчально-тренувального процесу. Спроба конкретизувати завдання підготовки на тому чи іншому етапі, виходячи зі змістовної частини навчальної програми, приводить до розуміння того, що цілком очевидною є надмірна орієнтація на ізольований розвиток окремих рухових якостей, засвоєння конкретних технічних і тактичних елементів.

Специфіка «голландської системи» полягає в тому, що кожен етап підготовки має узагальнені завдання, спрямовані на формування комплексних ігрових навичок і вмій, таких як розуміння суті гри, взаємодія з партнерами, техніко-тактична підготовка тощо. Саме формуванню цих здібностей підпорядковується процес засвоєння окремих технічних та тактичних прийомів й елементів. Іншими словами, навіть у процесі ізольованого навчання (якщо йдеться про початковий етап підготовки), наприклад певним технічним діям, тренер, а, зрештою, й гравці повинні чітко усвідомлювати ігрове значення цього елемента, його прикладну спрямованість та ефективність використання в ситуативних умовах гри [7; 10].

Значною є відмінність у змістовній частині навчально-тренувального процесу, що тісно пов'язано із завданнями етапу та є наслідком підбору відповідних засобів і методів підготовки для їх розв'язання.

На попередньому етапі підготовки (5–7 років) згідно з «голландською системою» основне завдання – оволодіння технікою контролю м'яча з використанням, здебільшого, гри у футбол та рухливих ігор. Футболісти повинні засвоїти такі аспекти: завдання гри, у якому напрямі ведеться гра. Гравець повинен демонструвати активність, яка полягає у виконанні якомога більшої кількості дотиків до м'яча. Ураховуючи необхідність уже з перших етапів засвоювати принципи ігрової взаємодії та розуміння суті гри, при об'єктивно ще низькому рівні підготовки дітей, широко використовуються міні-ігри між командами з невеликою чисельністю гравців – 2, 3, 4. Важливо відзначити, що результат (рахунок ігор) на цьому етапі (і так до 12 років) не має принципово важливого значення.

Вітчизняна програма підготовки також декларує необхідність широкого використання ігрового методу, але, на відміну від «голландської системи», без акценту на засвоєння відповідно до етапу конкретних тактичних завдань. Слід також зазначити, що застосування ігрового методу не завжди передбачає використання безпосередньо гри у футбол. Досить часто засобами підготовки юних футболістів у рамках використання ігрового методу тренування є різноманітні естафети й рухливі ігри, а двосторонній гри у футбол (у різних варіаціях стосовно кількісного складу команд), як правило, відводиться 10–15 хвилин завершальної фази основної частини заняття. Більше того, інколи дитячі тренери гри у футбол використовують не як один з основних та обов'язкових засобів підготовки, а як певний заохочувальний елемент, який діти за певних обставин ще мають заслужити або взагалі можуть бути позбавлені з «педагогічною» або «виховною» метою.

Отже, різнобічний підхід до використання ігрового методу полягає в тому, що в українських спортивних школах одним з основних завдань є всебічний розвиток рухових якостей, а не засвоєння певних, нехай найпростіших, але все ж таки техніко-тактичних елементів гри. Усе це не свідчить про те, що наявна практика використання ігрового методу не має права на існування. Основна теза цього аспекту підготовки полягає в принциповій пріоритетності використання гри у футбол та ігрових завдань, що моделюють окремі ігрові ситуації. Саме такий підхід повинен відповідати як суті гри у футбол, так і стратегічній меті підготовки талановитої молоді.

На другому етапі підготовки (8–10 років), відповідно до нідерландської навчальної програми, основне місце серед засобів навчання, як і раніше, займають міні-ігри та ігрові завдання, які спрямовані на розвиток базових технічних навичок і розуміння й уміння використовувати основні принципи

побудови тактики гри на практиці, а саме: просторово-часова орієнтація (висота, довжина та ширина), швидкість і напрямок руху м'яча, швидкість пересувань, взаємодія з партнерами по команді та протидія суперникам, пресинг, позиційна гра тощо. Неабияке значення щодо створення передумов для свідомої й активної участі в тренувальному процесі має здатність тренера налагодити атмосферу задоволення та радості. На протипагу українській системі, де ігри спрямовані саме на підтримання стійкого інтересу до занять, нідерландська футбольна школа в іграх поєднує процес навчання зі створенням у дітей відчуття задоволення, радості, а насамперед – відчуття, що вони головні учасники спортивної діяльності [9].

У прогресивному футбольному співтоваристві дотримуються правила: тренер для гравців, а не гравці для тренера; не пригнічувати особистість, а розвивати її. Уся ставка робиться на розвиток яскравої індивідуальності. Тут тренер не може собі дозволити образити гравця. Навіть тренувальні завдання гравцям дають не наказуючи, а пояснюючи, якої мети вони мають досягти і який ефект дають. Думаючи, розвинені особистості завжди сильніші від покірних виконавців, адже саме вони роблять своїх тренерів поганими або хорошими [11].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Аналізу та узагальнення даних спеціальних науково-методичних джерел, мережі Інтернет, а також висновків фахівців футболу підтверджує актуальність і значущість подальшого вивчення зарубіжного досвіду й удосконалення вітчизняної системи багаторічної підготовки футболу.

Порівняльний аналіз змісту навчальних програм підготовки футболістів, які відображають специфіку роботи з юними футболістами в Україні та Нідерландах, дав змогу окреслити організаційно-методичні підходи до побудови навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки. Урахування результатів цього дослідження в практичній діяльності спортивних шкіл і клубів сприятиме підвищенню якості підготовки футбольних талантів для спорту вищих досягнень, що сприятиме приведенню його у відповідність до національних інтересів та наблизить до стандартів розвитку дитячо-юнацького й професійного футболу у світі.

Джерела та література

1. Губа В. П. Организация учебно-тренировочного процесса футболистов различного возраста и подготовленности: учебное пособие / В. П. Губа, А. В. Лексаков – М. : Сов. спорт, 2012. – 176 с.
2. Кузнецов А. А. Организационно-методическая структура учебно-тренировочного процесса в футбольной школе. I этап (8–10 лет) / А. А. Кузнецов. – М. : Олимпия, Человек, 2007. – 112 с.
3. Ніколаєнко В. В. Системний підхід до розробки проблеми оптимізації багаторічної підготовки футболістів / В. В. Ніколаєнко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 1. – С. 16–20.
4. Петухов А. А. Футбол. Формирование основ индивидуального технико-тактического мастерства юных футболистов. Проблемы и пути решения: монография / А. В. Петухов. – М. : Сов. спорт, 2006. – 232 с.
5. Сучилин А. А. Методологические основы исследования проблемы подготовки юных футболистов / А. А. Сучилин, А. П. Золотарев, М. М. Шестаков. – Волгоград : ВГАФК, 2005. – 101 с.
6. Футбол : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спорт. шк., спец. дитячо-юнацьких шк. олімп. резерву та шк. вищ. спорт. майстерності / В. Г. Авраменко, В. І. Гончаренко, О. М. Джус [та ін.]. – К. : Наук.-метод. ком. ФФУ, 2003. – 106 с.
7. Hyballa P. Mythos niederländischer Nachwuchsfußball / P. Hyballa, H. Poel. – Aachen : Meyer&Meyer, 2011. – 236 p.
8. Kormelink H. Developing Soccer Players : The Dutch Way / H. Kormelink, T. Seeverens. – bfp Versand, onLi Verlag, 1997. – 143 p.
9. Kormelink H. The Dutch Coaching Notebook: The Ultimate Companion For All Ages / H. Kormelink, T. Seeverens. – bfp Versand, onLi Verlag, 1997. – 104 p.
10. Van Lingen B. Coaching Soccer : The Official Coaching Book of the Dutch Soccer Association / B. Van Lingen. – Michigan : Reedswain Publishing, 1998. – 218 p.
11. Wein H. Developing Game Intelligence In Soccer / H. Wein. – Michigan : Reedswain Inc., 2004. – 312 p.
12. [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://www.fifa.com/worldranking/rankingtable/index.html>

Анотація

Вивчення питань, пов'язаних з удосконаленням системи підготовки спортивного резерву у футболі, завжди були й залишаються актуальними та практично значущими, що й обумовило проведення цих досліджень. Завдання дослідження – здійснити порівняльний аналіз організаційно-методичних підходів до побудови навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки футболістів у Нідерландах із позицій їх використання в дитячо-юнацькому футболі України. Проведено аналіз змісту й спрямованості навчальних програм підготовки юних футболістів 6–11-річного віку в Україні та Нідерландах. Показано низку принципів і системних відмінностей у підходах до формулювання завдань етапу, організації навчання, підбору

методів та засобів підготовки. Визначено необхідність унесення змін у вітчизняну систему багаторічної підготовки, практику проведення тренувального процесу, педагогічні підходи управління спортивною діяльністю юних футболістів.

Ключові слова: етап початкової підготовки, юні футболісти.

Валерій Николаєнко, Олег Байрачний. Организационно-методические подходы к построению учебно-тренировочного процесса на этапе начальной подготовки футболистов: сравнительный анализ. Изучение вопросов, связанных с совершенствованием системы подготовки спортивного резерва в футболе, всегда были и остаются актуальными и практически значимыми, что и обусловило проведение данных исследований. Задача исследования – осуществить сравнительный анализ организационно-методических подходов к построению учебно-тренировочного процесса на этапе начальной подготовки футболистов в Нидерландах с позиций их использования в детско-юношеском футболе Украины. Проведен анализ содержания и направленности учебных программ подготовки юных футболистов 6–11-летнего возраста в Украине и Нидерландах. Показано ряд принципиальных и системных различий в подходах к формулированию задач этапа, организации обучения, подбора методов и средств подготовки. Определена необходимость внесения изменений в отечественную систему многолетней подготовки, практику проведения тренировочного процесса, педагогические подходы управления спортивной деятельностью юных футболистов.

Ключевые слова: этап начальной подготовки, юные футболисты.

Valeriy Nikolayenko, Oleg Bayrachnyi. Organizational and Methodological Approaches o Formation of Educational and Training Process on the Stage of Initial Preparation of Football Players: Comparative Analysis. Studying of the questions connected with mastering of the system of preparation of sports reserve in football were and still are topical and practically significant and that preconditions conducted of the study. The task of the study is to conduct a comparative analysis of organizational and methodological approaches to formation of educational and training process on the stage of initial preparation of football players in Netherlands from the position of their usage in child–teenage football of Ukraine. It was conducted the analysis of content and orientation of educational programs of preparation of young football players aged 6–11 in Ukraine and Netherlands. It is shown a line of principle and system differences in approaches to formation of stage tasks, studying organization, choosing the methods and means of preparation. It was defined the necessity of changes introduction into native system of many years preparation, tactics of conducting of the training process, pedagogical approaches to managing of sports activity of young football players.

Key words: stage of initial preparation, young football players.